

הנחיות היועץ המשפטי לממשלה	משפט אזרחי מעמד אישי
תאריך: י"א בתמוז התשל"ד, 1 יולי 1974 מספר הנחיה: 6.4502 (21.630)	פירוש המושג "יהודי" בחוק שיפוט בתי- דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג - 1953

פירוש המושג "יהודי" בחוק שיפוט בתי-דין רבניים

(נישואין וגירושין), התשי"ג - 1953

בסעיף 1 לחוק שיפוט בתי-דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג - 1953 נקבע:

**"ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל, אזרחי המדינה או
תושביה יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי-דין רבניים"**

נתעוררה השאלה כיצד יפורש המושג "יהודים" בחוק זה, ומה תהיינה אמות המידה שתנחילה אותנו בפירוש. התשובה החד-משמעית ניתנה על-ידי בית-המשפט העליון בכמה פסקי הלכה מנחים, ואין חילוקי דעות באשר לפירוש שיש ליתן לאותו מושג. נכון הדבר, שלא בכל המקרים עשה בית-המשפט העליון את השאלה עיקר בפסק-הדין, וישנן גם כמה אמרות אגב. ואולם הואיל ומעולם לא הועלתה הסתייגות בת-משמעות לפירוש שנתקבל, לא יובחן בין עיקרי דברים לבין אמרות אגב.

הלכת בית-המשפט העליון היא, שיש לפרש את המושג "יהודים" בחוק הנזכר לעיל על-פי הדין העברי, דיני ישראל, ובדין זה תימצא התשובה לשאלה באשר לפירוש המושג. תחילת הדברים היתה בהלכה הקובעת ש"הדין הולך אחרי הדיין", פירוש: הואיל וחזקה על בית-הדין הרבני שיפעיל את הלכות המשפטי העברי - וזו אף היתה כוונת המחוקק - קרובה הדרך לקביעה שגם את המושג "יהודים" יש לפרש על-פי ההלכה העברית (באשר להלכה ש"הדין הולך אחרי הדיין" ראו למשל: ע"א 26/51 קוטיק נ' וולפסון, פ"ד ה' (2) 1341, בייחוד עמ' 1344 ואילך; ע"א 238/53 כהן ובוסליק נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד ח' (1) 4, 36; בג"צ 143/62 פונק שלזינגר נ' שר הפנים, פ"ד יז (1) 225, 250). ואולם אף בנפרד מהלוך החשיבה הנזכר, קבע בית-המשפט העליון לא אחת את ההלכה שהמושג "יהודים" בחוק שיפוט בתי-דין רבניים מתפרש על-פי הדין העברי, ויש לתת את הדעת לכמה וכמה מקומות:

1. בבג"צ 72/62 רופאין נ' שר הפנים, פ"ד טז (4) 2428, אומר השופט זילברג (בעמ' 2437):

"הוא אשר אמרתי בריש הפיסקא הקודמת, כי אילו סברתי שהמונח "יהודי" בחוק השבות, והמונח "יהודי" בחוק שיפוט בתי-דין רבניים, הם היינו הך, כלומר: יהודי על-פי ההלכה של דיני ישראל, הייתי נענה למבקש, ועושה את הצו החלטי, אך דא עקא - אם אמנם "עקא" היא זאת - כי לא הרי זה כהרי זה, ולא הרי היהודי האמור בחוק השבות כהרי היהודי האמור בחוק שיפוט בתי-דין רבניים, האחרון מובנו דתי, כהוראה המוקצית לו בדיני ישראל, הראשון מובנו חילוני, כהוראתו הרגילה בלשון בני אדם, ואני מוסיף ומדגיש: כהוראתו הרגילה בפי

גוברין יהודאין.

טעמו של דבר ברור, וכמעט שאין צורך לאמרו. חוק שיפוט בתי-דין רבניים בא להרחיב את סמכות הרבנים, וידוע הדבר, בחינת "סוד לכל ברור", כי סמכות זו נתבקשה וניתנה כדי להרחיב את חלותו - על יהודים - של הדין הדתי היהודי. מכאן כי גם השאלה: מי הוא יהודי, מוכרחה להיפתר אף היא על-פי דיני ישראל. כי אם יכריע בה איזה שהוא שיקול אחר - חיצוני, חילוני לבר-הלכתי - שוב לא יחולו כאן דיני ישראל".

ואומר השופט ח' כהן (בעמ' 2440):

"...מצדי אוסיף ואומר כי המבחינים המסורתיים הדתיים לעניין מיהו יהודי, אינם מעלים ואינם מורידים בפירוש חוק השבות - לא המבחינים החיוביים ולא המבחינים השליליים. החוק בישראל הוא שאין דיני הדתות קובעים אלא בענייני נישואין וגירושין בלבד..."

הלכה למעשה, יש לראות את הדברים על דעתם של כל חמישה השופטים שישבו בדין (דהיינו, גם השופטים לנדוי, ברנזון ומני, כדבריו של השופט ברנזון בע"א 450/70 רוגוזינסקי, ואח"נ מדינת ישראל, פ"ד כו(1) 129, 133; ראו להלן).

2. בבג"צ 359/66 גיתיה נ' הרבנות הראשית והמועצה הדתית ירושלים, פ"ד כב(1) 290, אמר השופט לנדוי (בעמ' 295):

"...על-פי רצון הכנסת חייבת יהדותו להתברר בהתאם לדין תורה, ואנחנו לא נבוא ונחלוק בשאלה כזאת על דעתם המוסמכת של הרבנים. כוחנו להתערב בפסקיהם של בתי-הדין הרבניים מוגבל על-ידי סעיף 7(ב)(4) של חוק בתי-המשפט למקרים של חריגה מן הסמכות, ואפילו נניח שבית-הדין טעה בדבר הלכה, אין בכך עילה להפעלת סמכות הפיקוח של בית-משפט זה. לא נטען לפנינו שהיתה כאן טעות בהלכה שכמוה כחריגה מן הסמכות, ועל כן נמנע אני מלחוות את דעתי אם ייתכן טענה כזאת נגד פסיקת בית-דין רבני".

והשופט ויתקון (שם, בעמ' 298):

"...איש לא טען לפנינו שעצם השאלה, אם העותר כשיר לנישואין כדת משה וישראל, תוכרע שלא על-פי ההלכה, וכאמור לעיל, ברור שהשאלה הכרוכה בשאלת כשירותו, דהיינו השאלה, אם יהודי הוא ואם לאו, אף היא שאלה שבהלכה הנופלת לגדר סמכותו הייחודית של בית-הדין הרבני. סעיף 1 לחוק שיפוט בתי-דין רבניים קובע כך." (ראו עוד בעמ' 301).

אותה דעה הביע הנשיא אגרנט (שם, בעמ' 306):

"...יושם לב, כי בעניין רופאיין ... היתה אחדות דעות אצל שופטי הרוב והמיעוט, כי המונח "יהודי" בחוק שיפוט בתי-דין רבניים (להבדיל ממשמעות המונח הזה בחוק השבות) "מובנו דתי, כהוראה המוקצית לו בדיני ישראל" (דברי השופט זילברג בעמ' 2437) - כי

"המבחנים הדתיים המסורתיים לעניין מיהו יהודי... קובעים... בענייני נישואין וגירושין (דברי השופט כהן בעמ' 2440)".

3. בבג"צ 58/68 שליט נ' שר הפנים, פ"ד כג(2) 477, אמר השופט זוסמן (בעמ' 513):

"דיבור שבחיקוק הוא יצור החי בסביבתו. הוא מקבל צביונו מהקשר הדברים, ומכאן שיש לפרשו לפי המטרה שאותו חיקוק - הוא ולא אחר - בא לשרת, ראה ד"נ 3/62... בעמ' 2474; בג"צ 72/62... בעמ' 2438. כאשר אתה שואל, מי הוא יהודי לצורך חוק שיפוט בתי-דין רבניים, אתה משווה לנגד עיניך כי עניינו של החיקוק סמכותו של בית-דין דתי, הדן על-פי ההלכה, ועל כרחך אתה אומר שיהודי הוא, מי שבית-הדין רואה אותו כיהודי על-פי אותה הלכה שלפיה הוא דן".

4. בע"א 450/70 רוגוזינסקי, ואח' נ' מדינת ישראל, פ"ד כו(1) 129, דן השופט ברנזון באריכות בשאלה, תוך הסתמכות על הפסיקה הקודמת (ראו שם, עמ' 133 - 134).

5. אחת המסקנות מההלכה הנזכרת היתה זו שבית-הדין הרבני אינו בן סמכות לשפוט "ספק יהודי", ואין צריך לומר שמושג זה הוא מושג הלכתי טהור, ראו, למשל: בג"צ 214/64 בסר נ' בית-הדין הגדול לערעורים, ואח', פ"ד יח(4) 309; בג"צ 58/68 שליט נ' שר הפנים, פ"ד כג(2) 477, 513 [ב].

6. ראו עוד באותו הקשר: בג"צ 301/63 שטרייט נ' הרב הראשי לישראל, פ"ד יח(1) 598, 629 (מפי השופט זוסמן):

"הואיל ועניין גירושין של יהודים בישראל אזרחי המדינה או תושביה נמסר בסעיף 1 לחוק שיפוט בתי-דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג - 1953, לשיפוטם של בתי-דין רבניים, אין אני מוצא עילה להתערבותו של בית-משפט זה בכך שבית-הדין הרבני פסק מה שפסק על-פי דין תורה, גם אם בית-המשפט המחוזי לא היה פוסק כמוהו. "הדין הולך אחרי הדין": בג"צ 143/62, פ"ד יז, 225".

7. בבה"נ 1/72 הולצמן, פ"ד כו(2) 85, התעוררה השאלה של פירוש המושג "יהודים" כהוראתו בסעיף 1(ב) לחוק שיפוט בענייני התרת נישואין (מקרים מיוחדים), התשכ"ט - 1969, ואמר הנשיא אגרנט (בעמ' 88 - 89):

"כידוע, לעניין הוראת סעיף 1 לחוק שיפוט בתי-דין רבניים (נישואין וגירושין), המקנה לבתי-דין רבניים שיפוט ייחודי בענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל וכו', קובעים דיני ישראל בשאלה, מי הוא יהודי, (ראה דברי השופט זילברג (כתארו דאז) בפרשת בג"צ 72/62 רופאין נ' שר הפנים, בעמ' 2437[ז]: דברי השופט ח' כהן, שם, בעמ' 2440[ז]). נוכח הקשר ההדוק הקיים, כאמור, בין סעיפים קטנים (א) ו-(ב) לסעיף 1 לחוק שיפוט בענייני התרת נישואין, והמעיד על מגמת המחוקק לפתור, מבחינה סמכותית, את העניינים (בין השאר) של התרת נישואי התערובת בין יהודים ולא יהודים - באשר אלה אינם נתונים בשיפוטם הייחודי של בתי-הדין הרבניים - הכרחי להסיק כי המונח "יהודי" בחוק הנדון, לרבות סעיף 1, סעיף-קטן (ב), משמעו "יהודי" לפי דיני ישראל. אכן, אין צורך להזכיר כי לפי דיני ישראל,

אדם הנהו יהודי אם נולד לאם יהודיה או אם נתגייר. כמו כן, לפי דיני ישראל, חייבת אישה בטבילה לשם גיורה, בנוסף לקבלת המצוות (רמב"ם, הלכות איסורי ביאה, פרק י"ג, הלכה ד')."

העולה מן האמור הוא, שאת המושג "יהודים" בחוק שיפוט בתי-דין רבניים, יש לפרש על-פי ההלכה היהודית.